

En skolträdgård i Västra Skedvi

Folkskolestadgan som undertecknades av Kung Karl XIV Johan 18 juni 1842 innebar att alla barn skulle inhämta vissa bestämda kunskaper och färdigheter. Sen tog det olika lång tid för socknarna att starta skolor beroende på sockenstämmans intresse och framför allt socknens ekonomi. I Västra Skedvi fastställdes en folkskola 22 november 1854.

I stadgan fanns en paragraf om skolträdgård: *”Dessutom bör, så widt det sig göra låter, ett lämpligt jordland skall ställas till skollärares disposition, dels till brukning för eget behof av jordfrukter, dels för att lemna tillfälle till underwisning i trädplantering och trädgårdsskötsel.”*

En anledning till statsmaktens intresse för skolträdgårdar var den stora fattigdomen. Många dog av dåliga skördar och näringsfattig kost. Nu skulle barnen få lära sig att odla nyttig mat, och barnen skulle i sin tur lära sina föräldrar.¹ Det var först efter skolträdgårdarnas införande som potatis började odlas i stor skala trots att den funnits i Sverige länge. Knölen fick stor betydelse för de fattigas möjlighet att få mat på bordet.

Under artonhundratalets första hälft startade hushållningssällskap som skulle driva på jordbrukets utveckling. Skolans trädgårdsundervisning blev nu en viktig del i arbetet med att ge råd och uppmuntran. Ett stort problem var att de flesta lärarna saknade kunskaper i ämnet och behövde handledning.

I Gunnilbo fanns en kunnig och drivande folkskollärare, Fredrik August Ekström. Han fick i uppdrag av Hushållningssällskapet i Västmanland att skriva en lärobok om trädgårdsskötsel.²

Ekström hade tillträtt lärartjänsten i Gunnilbo 1847. Sockenskolan omgavs av den mark som läraren skulle odla men bestod då av en stor grusbacke. Ekström släpade jord långt bortifrån, planterade, vattnade och ansade. Ett mödosamt arbete. Resultatet blev en park som blev en av traktens sevärdheter. Skolan kallade han Stjernvik.

Lindebilder

¹ Petter Åkerblom: *Trädgård i skolan – skola i trädgården*, Movium rapport 1:2003 (SLU)

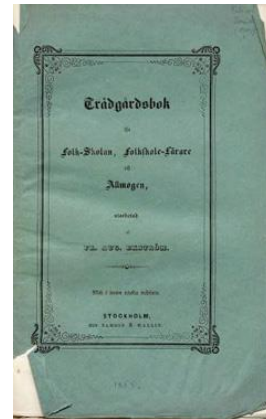
² Georg Erikson: *Folkskolans historia i Västmanlands län*, 1942

Trädgårdsbok för Folk-Skolan, ...

Läroboken³ har en diger innehållsförteckning med allt från jordarter, jordförbättring, plantbänkar, växternas skötsel och fortplantning.

Listan på köksväxter är lång. Kryddorna är många, bl a isop som är ett värderat bröste och citronmeliss, salvia och lavendel som odlas såväl för "välluft" som medicinsk nytta.

Blomsterväxterna delas in i kalljordsväxter och krukväxter, varav en del sorter kan odlas i boningsrum. Törnrosor finns i många varianter och förtjänas att odlas överallt enligt författaren.

Kapitlet "Trädskolan" täcker ungefär halva boken. Eleverna skulle lära sig många facktermer utantill, t ex pålrot, sugrötter, krona, skott, öga, fruktsporre, ...

På hösten fick de plantera fruktkärnor i plantbänkar.

"Till ympstammar är det förmånligt att utså kärnor af vildapel och fågelkörsbär, emedan träden då icke bliva kinkiga på jordmån"

"Man måste noga hålla reda på arterna; ty det går ej an, att ympa päron i äpplen, plummon i körsbär eller tvärtom."

Så snart kälen gått ur jorden på våren visade sig trädplantorna. Första året räckte det att gallra och vattna. Andra året skulle plantorna försiktigt planteras ut i trädskolan i rader från norr till söder med en alns mellanrum i raden och en alns mellanrum mellan raderna. För att träden skulle hamna rätt ger författaren följande råd till läraren:

Utplanteringen till trädskolan

Vid utplanteringen håller ett barn i stammen, så att trädet kommer mitt i gropen; *ett annat* och *tredje* barn posteras i vardera ändan av den rad i vilken träden planteras, för att tillse, det trädet kommer linjerätt, efter de i raden nedsatta stöarna; *ett fjärde* efterser att trädet inte kommer att stå grundare eller djupare än förut; *ett femte* ligger på knä för att utbreda trädets rötter och fylla jord mellan dem; *ett sjätte* barn står med vattenkannen tillreds att vattna, så snart rötterna hunnit övertäckas med matjord, men gropen ännu icke tillfullo är fylld därmed, som först några timmar efter vattningen får ske; *ett sjunde* barn håller famnkäppen, redo att vid varje nytt träd som nedsattes, noga avpassa, att det kommer på bestämt avstånd i raden, från det näst föregående. Barnen ombyta platser för varje nytt träd, så, att *ettan* får *tvåans* plats, *sjua*ns *ettans* osv. Vid varje sorts slut, nedstickes en käpp, med vidhängande bricka, utvisande sorten.

Läroboken blev en verklig framgång. Domkapitlet i Västerås anmodade folkskolorna att inskaffa boken. Ekström fick också mottaga Hushållningssällskapets stora guldmedalj.

³ F.A. Ekström: *Trädgårdsskola för Folk-Skolan, Folkskole-Lärare och Allmoget*, 1855 (Kungliga Biblioteket)

Så fick Skedvibyn en trädgårdsskola

Frågan om ett inköp av Ekströms lärobok och anskaffande av mark till en trädgårdsskola kom upp på en sockenstämma i februari 1858.⁴ Stämman beslutade enhälligt att inhandla läroboken. Den utgiften var inte så stor.

Pris: 24 fl. Banko häftad.

Kostnaden för mark till en trädgård var betydligt större. Arrendatorn i prästgården, Jan Eric Jansson, hade erbjudit sig att hyra ut ett stycke lämplig mark alldeles utanför skolhuset för 4 riksdaler per år. Några av sockenmännen ville anta erbjudandet medan andra sockenmän ville slippa att ordna mark till skolträdgård nu när socknen inte hade tillgång till sådan mark. Och att betala ett årligt arrende skulle bli betungande på sikt.

Baron David von Schultzenheim på Västlandaholm löste problemet för stämman. Efter att ha besiktigat den erbjudna markbiten erbjöd han sig att ensam bekosta den begärda arrendeavgiften tills vidare.

Skolträdgården finns markerad på en karta över kyrkoherdebostället, upprättad 1873-75.⁵ Den låg rakt över vägen från skolan i Klockargården. Idag är området en del av kyrkogården.

På kartan är nr 62 "Land till trädplantering för skolans behof". Arean är 63 kvadratstänger vilket motsvarar närmare 600 kvadratmeter då 1 stång är 2,969 m.⁶ (Nr 23 är skolgård.)

⁴ Gösta Wedjesjö: *Folkskollärobok och sockenbibliotek ...*, Bäragslagsbladet 1958-08-11

⁵ [Historiska Kartor och Akter - Gränsbestämning, Övrigt - 19-vät-110 \(lantmateriet.se\)](#)

⁶ [Äldre svenska längdmått och ytmått \(ukforsk.se\)](#)